

Aimée Beekmani „Valikuvõimalus“: ühe omanäolise romaani vastuvõtu dünaamikast¹

Johanna Ross

Aimée Beekman, 1975.
EKLA, A-142:6.

Aimée Beekmani, 1960.–1970. aastate kõige viljakama eesti romaanikirjaniku teos „Valikuvõimalus“ ilmus esmakordselt 1978. aastal, algul ajakirjas Looming ning siis eraldi raamatuna. Provokatiivse süžeeaga lugu jutustab kolmekümnendale eluaastale lähenevast Reginast, kes parema peigmehe puudumisel abiellub külajoodikuga, lapsi eostamas käima hakkab aga hoolikalt valitud ja meditsiiniliselt kontrollitud alfaisaste juures. Niimoodi õnnestubki tal saada kolm last, keda ta seadusliku abielu katte all kasvatatakse, ning justkui jõuda haljamale oksale sõbrannadest-vanatüdrukutest, kes kõik omal moel tasapisi üha veidramaks muutuvad.

Ilmudes löi „Valikuvõimalus“ kõvasti laineid. Peategelase üle peeti kirjanduslikke kohtuid, ajalehtedes avaldati lugejamuljeid, teost arutati tele-eetris. Sealjuures oli vastukaja silmatorikavalt negatiivne: kirjandusteadlane Ülo Tonts arvab, et vist ei ole ühegi teise Beekmani

¹ Artikkel põhineb 2010. aasta kevadel Tartu Ülikoolis kaitstud magistritööl „Aimée Beekmani romaan „Valikuvõimalus“: kontekst ja retseptioon“ ning on seotud SF teadusteemaga „Kultuuriloo allikad ja kirjanduse kontekstuaalsus“ (SF0030065s08).

romaanil puhul nii otsesõnu kõneldud ebaõnnestumisest (Tonts 2003: 589). Autor, Aimée Beekman on möönnud veel hiljemgi, et avalikkuse reaktsioon haavas teda pisut, ning meenu-
tanud, et on „Valikuvõimaluse” pärast koguni telekraanilt söimata saanud.² Kiiresti suhtu-
mine aga muutus: teost hakati teema alusel võrdlema niinimetatud olmekirjanduse esindaja-
tega ja sellel taustal muutusid hinnangud „Valikuvõimalusele” lausa ülivõrdeliselt kiitvaks.
Nüüdseks on kogu Beekmani looming nihkunud pigem kaanonist välja. Just "Valikuvõimalust"
mainib siiski 2001. aasta kirjanduslugu (Epner 2001: 576), 2010. aastal ilmus uustrükk ning
raamatu ainetel on valminud koguni film "Regina" (1990). Siinses artiklis käsitlengi lähemalt
seesuguse muutliku vastuvõtu dünaamikat ning püüan selgitada selle põhjuseid, kasutades
mõisteid ja mõttekäike USA narratoloogilt ja Chicago kriitikakoolkonna esindajalt James
Phelanilt.

1. Esmane vastuvõtt: väärastunud ebanaise lugu

Nagu öeldud, oli „Valikuvõimaluse” esmane vastuvõtt ebasõbralik. Analüüsivad kriitikud
püüdsid negatiivset hinnangut põhjendada eeskätt vormiliste puudustega: teos olla vähevee-
nev, kõle, ühemõõtmeline, liiga abstraktne (Langemets 1978, Mihkelson 1978, Ruutsoo
1978). Kirjandusülevaadete tegijad tunnustasid küll teravat ja päevakajalist probleemiseadet,
ent teose kirjanduslikku kvaliteeti pidasid nemadki kaheldavaks (Kruus 1979, Lias 1978,
Lias 1979, Bassel 1979a). Sealjuures võib ridade vahelt välja lugeda tugevat emotsionaalset
vastumeelsust peategelase Regina kui inimese suhtes. Enamik esiletoodud vajakajäämisi
seondub just nimelt tema tegelaskujuga, mis olla väheusutav oma ebainimikkuses ja ebanai-
selikkuses. Kõige ilmekamalt väljendab seda Rein Ruutsoo, kelle meelest Regina lugu on
„enesekindla aferisti tagasivaade”, tema suhe oma mehega „abieluks vormistatud prostitut-
sioon”, mõni tema tegu „võigas” (Ruutsoo 1978). Karm on Ruutsoo otsus kõige kujutatu
kohta: „Üks väärastumine sünnitab teist – emantsipatsioon toetab alkoholismi, alkoholism
omakorda süvendab emantsipatsiooni negatiivseid ilminguid” (samas, 2085). Põhimõtteliselt
sama meelt olid amatöörkriitikud (retsensioonivõistlustel osalejad, kirjanduslike kohtute
kajastajad), kes põlgust Regina vastu isegi ei varjanud (Statistik 1978, Kütt 1979), ning
Beekmani loomingut käsitlevad diplomitööde autorid (Raadla 1979, Pariis 1981). Samuti
pidasid silmatorkavalt paljud arvustajad (Mihkelson 1978, Ruutsoo 1978, Statistik 1978, ka
Grünthal 1981) vajalikuks märkida, kui sümpaatne Reginaga võrreldes on tema joodikust
abikaasa Ants.

Sisulise ja vormilise hinnangu ühtepõimumist seletab loomulikult ja loogiliselt narratoloog
Phelani üks põhipostulaate tekstianalüüsi juures: teose eetilise ja esteetilise aspekt on lahu-

² Intervjueerisin Aimée Beekmani kahel korral 2009. aasta sügisel (vt Ross 2009).

tamatult seotud. Lugemisprotsessi käigus langetab inimene narratiivseid otsustusi, Phelan jagab need otsustused kolmeks: 1) tõlgenduslikud otsustused tegevuse iseloomu või narratiivi muude elementide kohta; 2) eetilised otsustused tegelaste ja tegevuse moraalse väärtuse kohta; 3) esteetilised otsustused narratiivi ja selle osade kunstilise kvaliteedi kohta. Kõik need kolm otsustustüüpi mõjutavad üksteist (Phelan 2007: 7–10). Muidugi vormib meie arusaama loost see, kuidas me toimuvat ülepea mõistame, s.t esimene otsustuskategooria. Ent kui omavahel on seotud ka kaks viimast kategooriat, siis järelikult näiteks see, kuidas me lugejatena oleme rahul loo käiguga ja kas hindame tegelasi ja nende tegusid „headeks” või „halbadeks”, ei ole sugugi tähtsusetu teose kunstiväärtuse hindamisel. (Samamoodi kehtib vastupidine: meisterlik teostus võib mõjutada meie hinnangut tegelaste käitumisele.)

Just see fenomen osutub määravaks „Valikuvõimaluse” esialgse retseptiooni juures: ühiskondlike konventsioonide tõttu eetiliselt vastuvõetamatu peategelane suunab teosele andma eriti laitvat hinnangut. 1970. aastate Eestis ei olnud küllap mõeldav, et korralik naisterahvas – õpetajanna! – teadlikult otsustab saada n-ö kontrollitud geenidega abieluväliseid lapsi, ükskõik kuidas niisugust otsust raamatukaante vahel on põhjendatud. Tegelikult võinuksid negatiivse peategelase kasutamise pained eesti arvustuses olla suuremas osas läbi põetud juba varem, seoses Enn Vetemaa lühiromaaniga „Monument” (1965), kus minategelaseks on parteilasest karjerist. Tõenäoliselt osutus Beekmani romaani puhul väga oluliseks see, et nii autor ise kui tema kalkuleerivast salamässajast tegelane olid kaasaegsed naised. Võrreldes „Valikuvõimalust” Henn-Kaarel Hellati „Naiste maailmaga” (1976–1978), märgib Rudolf Rimmel, et kuigi teosed räägivad sisuliselt samast asjast, ei saanud oma tegevusega teisele planeedile põgenenud meeskirjanik Hellat avalikkuse käest kaugeltki nii palju sugeda kui Beekman (Rimmel 1978).

Missugune siis oli toonane ühiskondlik suhtumine niinimetatud naisküsimusse? Näiteks Ülo Tonts väidab „Valikuvõimalust” käsitledes tagasivaatavalt, et „ei perekonnaprobleem ega naisõiguslus omaette olnud Eestis nondel aastatel kuidagi aktuaalsed” (Tonts 2003: 589). Niisuguse väitega päris nõus olla ei tahaks; selle vastu kõneleb naisteromaanide laine kohe pärast „Valikuvõimaluse” ilmumist, mis tuleb jutuks allpool. Küll võib öelda, et vastavas valdkonnas valitses 1970. aastatel kahetine suhtumine. Ühelt poolt oli nõukogulik võrdõiguslikkuse retoorika muutnud teema läilaks ja naeruväärseks, seda koguni niivõrd, et veel praegu, järgmisel sajandil, suhtub Eesti avalikkus feministlikesse ja sooteooriatesse³ suure skepsisega. Samas ei võinud avalikkust külmaks jätta tasapisi Läänest Itta imbuv seksuaalrevolutsioon, mis tiris rambivalgusse ka naisküsimuse. Need kaks suunda koos võisid tulemuseks anda omajagu vastuolulise pildi.

3 Ingl k *gender studies* – toim M. L.

Igal juhul on raamatu hindamine väliste, kas parasjagu üldkehtivate või muidu meelepä-raste eetikanormide alusel Phelani järgi viga. Lähtuda tuleks hoopis teose sisestest, teksti enese sätestatud normidest: tema visandatud *retooriline teoreetik* „ei viljele eetilist kriitikat, rakendades narratiivile juba eksisteerivat eetikasüsteemi” (Phelan 2007: 10). Kahtlemata „läheneb [retooriline teoreetik] tekstile mingite oma väärtustega, kuid arvestab sellega, et lugemiskogemus võib need väärtused küsimuse alla seada või koguni ümber lükata” (samas). Niisugune klausel on muidugi idealistlik. Seda kompenseerib Peter J. Rabinowitzilt laenatud *lihast ja luust lugeja* (ingl k *flesh-and-blood reader*) mõiste, mis võimaldab selgitada üksik-isikute erinevaid reaktsioone tekstidele (samas, 4–5). Et „Valikuvõimaluse” puhul ongi väga oluline just lihast ja luust lugeja ajaloolis-ühiskondlik paiknemine, näitab eesti retseptsiooni võrdlus romaani vastuvõtuga mujal. Muidugi tuleb arvesse võtta, et välisarvustused on kirju-tatud teise (suuresti tutvustava) funktsiooniga ning on seetõttu sageli käsitletava teose vastu leebemad. Näiteks on juba teose venekeelne retseptsioon hoopis mahedam ja väärtustab romaani kõlbelis-filosoofilist probleemipüstitust, kuigi raamatut arvustavad peamiselt koha-liku, eesti taustaga inimesed, kes võiksid seda vastu võtta sarnaselt (Bassel 1979b, Kurg 1981). Väliseestlane Ivar Grünthal tegeleb ajakirja Mana veergudel ilmunud retsensioonis jällegi väliseesti ja kodueesti kultuuriühtsuse taastootmisega. Samas nimetab ta aga (usuta-vasti just Rootsi teistsuguste ühiskondlike olude tõttu) nõukogude kriitikute peenetundelist maitset riivanud raamatut lausa „põhitoonilt puritaanlikuks” (Grünthal 1981).

Kõige teravamast kontrasti pakub saksa retseptsioon. Juba tõlkeväljaande (1983) kaane-tekst juhib lugejat hoopis uues suunas, kirjeldades Reginat kui noort naist, kes vabastab end teadlikult moraalsest kitsendustest ja viib oma soovi isikliku õnne järele täide kõiki konventsioone trotsides (vt Rauch 1983). Üleüldse jääb romaanist märksa helgem mulje kui eesti vastuvõtu põhjal. Näiteks kirjeldab üks tutvustaja Regina elu õige ilusana nii enne kui pärast abiellumist: linna-Regina naudivat oma vaba ja iseseisvat olemist, maa-Regina aga saavutavat suurte jõupingutuste tulemusena tõeliselt harmoonilise abielu (Feierabend 1984); teine omakorda leiab, et autor viib oma peategelase kokku inimestega, kes panevad teda oma seniseid arusaamu muutma ja ümber hindama, ning naabrinaine aitab Reginal üksindusest üle saada ja külaelu tõeliselt väärtustama hakata (Felden 1983). Tundub võimatu, et ükski eesti kriitik võinuks raamatut kirjeldada niisuguse õnneliku lõpuga loona. Tõsi, ka saksa vastuvõtus esineb teistmoodi lähenemist ja vähemalt osa viidatud üldistustest võib osutada lihtsalt hooletule lugemisele. Ometi annab niisugune vastukaja märku, et Regina teguviisi oli viis-kuus aastat hilisemal Saksamaal võimalik kergemini normaalsena tajuda kui ilummisjärg-ses Eestis, kus see tundus enamikule lugejatest nii võõras, et ka raamat ise näis vastuvõetamatu.

2. Muutunud vastuvõtt: vaimusädelev mudelromaan

Aimée Beekmani „Valikuvõimaluse“ eesti retseptioonis toimub aga varsti huvitav nihe, mis paistab olevat seotud 1970. aastate lõpus Eestist üleuhtuva olmekirjanduse lainega. Olmekirjanduse halvustav nimetus antakse äkitselt levima hakanud kaasajateemalisele, argielu ja inimsuhteid käsitlevale kirjandusele. Kriitikud hakkavad „Valikuvõimalust“ järjepidevalt mainima ühes lauses teatud olmeromaanide, eriti just niinimetatud naisteromaanidega, millest kõige täielikuma loetelu on andnud Kärt Hellerma oma artiklis „Naiste maailma muutumised“. Hellerma hõlmab ühtekokku seitset raamatut: lisaks „Valikuvõimalusele“ veel Teet Kallase „Eiseni tänav“ (1979), Aino Perviku „Kaetud lauad“ (1979), Linda Ruudi „Naine vabast ajast“ (1979), Mats Traadi „Inger“ (1975) ja „Rippisild“ (1980) ning Ine Viidingu „Kordusmängud“ (1980). Need teosed seob Hellerma järgmise lausega: „Kõigis peategelaseks naised (välja arvatud „Eiseni tänav“), haritud ja küllalt iseseisvad, kuid nii või teisiti kiivakiskunud eluga“ (Hellerma 1981: 20). Paljusid neist raamatutest nimetavad üheskoos ka teised arvustajad, mõnikord lisades veel Aili Paju „Merkuuri tütre“ (vt Jõgi 1979, Mikli 1980, Mutt 1980, Reinold 1980, Veiper 1980).

See, et kriitikud hõlmasid „Valikuvõimaluse“ sujuvalt ja iseenesestmõistetavalt olmeromaanide sekka, osutab lähenemisele, mida James Phelan nimetab *temaatiliseks* või *kultuuritemaatiliseks* lugemiseks. Phelani järgi on tegu „laialt levinud tõlgenduspraktikaga, kus kirjandusteoseid nähakse dialoogis teiste kultuuriliste diskursustega“ (Phelan 2007: 87). Kuigi selline tõlgenduspraktika ega ka sõna *diskursus* ei olnud 1970. aastate Eestis veel laialt levinud, oli ometigi selge, et kuidagi puutuvad nii olmeromaanid kui ka „Valikuvõimalus“ naisemantsipatsiooni temaatikasse. Samas on nende suhe selle temaatikaga raskesti tabatav ja ambivalentne. Teosed võtavad küsimuse küll jutuks, ent ühtlasi justkui tõrjuvad ja halvustavad seda. On tähelepanuväärne, et sõna *emantsipatsioon* esineb enamasti tegelaskõnes või siirdkõnes, nii et autor pääseb vajadusest seda üheselt mõistetavalt kommenteerida. „Valikuvõimaluses“ esineb sõna loetud korral ja ambivalentses kontekstis. Mujal pilluvad tegelased seda sageli naljatledes edasi-tagasi, näiteks Teet Kallase „Eiseni tänavas“ muistakse õnnetu mehe üle, kes vihahoos naist „emantsipatsioonis“ süüdistab, suutmata sõna õigesti hääldadagi. Paistab, et teema tekitab raskusi ja küllap osalt seetõttu peitubki see tegelaskõnmesse, erinevate stiili- ja toonikihtide alla. Kummalist suhet feminismi ja emantsipatsiooni väljendavad ka spetsiifilised kõrvaltegelased, hullud naised.⁴ „Valikuvõimaluses“ täidab hullu naise rolli Liivi, Regina mehe Antsu noorpõlvearmastus – mehelike maneeridega, autojuhiametit pidav naine, kes hiljem, pärast autoavariid poolearuliseks jääb. Niisiis ühen-

4 Vrd Sandra M. Gilberti ja Susan Gubari 1979. aastal välja antud teos „The Madwoman in the Attic“, feministliku kirjanduskriitika oluline versta-post.

dab „Valikuvõimalust” ja teisi naisteromaane naljakas tõmbuv-tõukuv suhe feministliku diskursusega: teema on autoritel kuidagi hinge peal, üheseid seisukohavõtte aga välditakse.

Ent kommentaarid „Valikuvõimalusele” on muutunud – need on nüüd süstemaatiliselt, silmatorkavalt kiitvad ja esiletõstvad. Rein Veidemann toob olmekirjandusest rääkides välja „Valikuvõimaluse” kui olmeromaanide tüpoloogilise eelkäija, see tähendab, küll sarnase, ent siiski millegi poolest eraldiseisva teose (Veidemann 1980: 131–132). Henn-Kaarel Hellat loeb raamatu niinimetatud abielu-olmeromaanide hulka, aga tõdeb sealjuures, et see on „suuna kandvaim teos, kuid pigem selle õilsatel ääremaadel kui keskmes”, ja juhib tähelepanu raamatu „silmatorkavatele eeliskvaliteetidele” hoiatusromaanina (Hellat 1979: 525). Umbes samamoodi läheneb arvustaja Ilmar Kopso: „Parimatest naisteromaanidest vaid „Valikuvõimalusele” on juletud ennustada mõjuvust tulevikuski” (Kopso 1980: 1641). Kärt Hellerma hõlmab raamatu algul justkui probleemitult teiste olmeromaanide sekka, hiljem aga muudab rõhuasetust ja kiidab: „„Valikuvõimalus” oligi teiste naisteromaanidega võrreldes vahest kõige eksperimenteerivam, irriteerivam, samas ka kõige vaimusädelevam, kõige suurema espriiga teos, oma žanri „Santa Maria”” (Hellerma 1981: 20–21). Kõige julgema hinnangu annab Mihkel Mutt: „Minul isiklikult on tunne, et paljuvaieldud „Valikuvõimalus” kuulub nende teoste hulka, mille tähtsus ajapikku tõuseb ning mida hakatakse tulevikus üha sagedamini mainima. [---] Regina [on] suur karakter, emantsipatsiooni lipp, kes seitsmekümnendate aastate kirjandusest veel kauaks meelde jääb.” (Mutt 1980: 272.)

Selline muutus ei saa juhtuda eelmises alaosas kirjeldatud mehhanismide järgi: ühiskondlikud konventsioonid nii kiiresti ei teisene. Asi peab olema just nimelt uues taustas, mille tekitasid olmeromaanid. „Valikuvõimaluse” suhet olmeromaanidega võib kirjeldada Chicago kriitikakoolkonna varasema põlve postuleeritud dihhotoomia kaudu, mille üle arutab ka Phelan: teoste jaotumine mimeetilisteks ja didaktilisteks. Lühidalt võib eristuse kokku võtta järgmiselt: teos on mimeetiline, kui tegelasi kujutatakse tegevuses selleks, et tekitada lugejas teatavaid emotsioone; teos on didaktiline, kui tegelasi kujutatakse tegevuses selleks, et lugejat milleski veenda (Phelan 1987: 282). Põhimõtteliselt jagatakse sellega teosed elu matkivateks ja mõistukõnelisteks. Range jaotus osutus kiiresti problemaatiliseks. Phelan täpsustab seda veidi: tema arvates esineb ühes ja samas teoses enamasti nii mimeetilisi kui didaktilisi komponente; neile lisaks toob ta välja ka sünteetilised, see tähendab, tegelaste kui kunstlike konstruktidega seonduvad komponendid (samas, 283–286). Põhijoontes saab algset eristust – mimeetiline ja didaktiline – aga tema meelest siiski kasutada.

Sellest lähtudes võib „Valikuvõimaluse” paigutada teoste hulka, kus ülekaalus on didaktilised komponendid, kuigi romaanižanri kuuluvana on tal ka selged mimeetilised jooned. Põhimõtteliselt samas suunas osutavad (Beekmaniga seoses) eesti kriitikas kasutatavad terminid *mudelromaan*, *skeemromaan*, *kontseptuaalromaan*, *hoiatusromaan*. Didaktika-mimeetika vastandus paistab Beekmani puhul kokku langevat modernismi-realismi vastandusega; kui kasutada veel üht seitsmekümnendatele omast väljendit, siis küsimus on selles,

kas rõhutatakse eeskätt püüdlust kunstiloõ või elutõõ tabamise poole. Ülo Tontõ pealkirjastab oma „Valikuvõimalusele“ pühendatud artikli samuti sellele vastandusele osutavalt „Hoiatuskirjanik Aimée Beekman – realismi ja modernismi vahel“ (Tontõ 2003). Pärt Lias on selle sõnastanud nii: Beekmani teostes „rõõpneb kaks polaarset, teravalt kontrasteeruvat alget: maal ja mudel, kirjeldus ja refleksioon, elupilt ja grotesk“ (Lias 1991: 133).

Võrdluses olmeraamatutega hakkab „Valikuvõimaluse“ mudellikkus ja skemaatilisus paremini silma paistma kui olemuslik omadus, mitte pelk teostuslik viga; selgemini tuleb esile Beekmani taotlus kirjutada probleemlugu. Huvitav on see, et ka mitu varasemat arvustajat olid kaalunud groteski-diagnoosi, lükanud selle aga kohe tagasi. Näiteks Ene Mihkelson oletas, et autor on taotlenud teose mõistmist groteskina, ei arvanud aga, et see oleks raamatu päästnud (Mihkelson 1978). Rein Ruutsoo leidis, et „teise aktsendiasetuse puhul võiks Regina natuuri äärmuslikkus mõjuda koguni grotesksena“, viidates seega, et tegelikult siiski ei mõju (Ruutsoo 1978: 2085). Nõnda võib õelda, et vähemalt mõned „Valikuvõimaluse“ esimestest lugejatest-kriitikutest kippusid teosele rakendama liialt mimeetilisi kriteeriume, see tähendab, hindama seda kui realistlikku teost. Seevastu kriitikud, kes rõhutasid, et tegu on ometigi groteskiga, suunasid publikut didaktilisema lugemise poole. August Eelmäe ütles Nooruse veergudel: „Antud juhul on tegemist läbinisti groteskse teosega ja seda tuleb hinnata groteski kriteeriume silmas pidades“ (Eelmäe 1979: 17). Sarnast arvamust väljendasid Naftoli Bassel ja Kalle Kurg (Bassel 1979b, Kurg 1981). Sellise kaitsetaktika võtavadki edaspidi omaks „Valikuvõimalust“ positiivselt hindavad kriitikud. Ka teose kanoniseerimisel rõhutatakse selle läbivalt mudellikku loomust (vt Tontõ 1991). Teemat kokku võttes märgib Tontõ, et argipildistuse ja mudeli segamine osutus küll efektses, aga ühtlasi lugejaid segadusse ajavaks võtteks (Tontõ 2003: 588).

Sellele segadusele ning algele, valdavalt mimeetilisele lugemislaadile võis kaasa aidata ajastu vaim. Kuigi 1970. aastate Eestis ei olnud ideoloogilised žanripiirangud enam nii ranged kui varem, hingitses tõenäoliselt edasi harjumus kirjandust hinnata esmajoones (sotsialistliku) realismi kriteeriumide järgi. Sellele viitab näiteks Pärt Liase (1978) katse romaani kaitsta: „Detailides ülimalt küsitav, on „Valikuvõimalus“ kui tervik tugev elutõõde“ – midagi kiita soovides tasus igal juhul rõhutada lähedust elutõõega, isegi kui seda lähedust tuli hoolega otsida. Samuti puutub vahest asjasse kriitika ja kirjanduse pingeline vahekord 1970. aastate lõpus. Midagi olulist ütleb Keele ja Kirjanduse veergudel toimunud proosamõttevahetuses Henn-Kaarel Hellat: „[K]riitika ei suvatse avada autori ajendeid, lugejale aga on võõras või harjumatu teoreetikute seisukoht, et kirjandus saab halbadele asjadele vastu seista ka nii, et kirjeldab neidsinaseid asju mingi kunstilise võtte abil erilisse valgusse seatuina“ (Hellat 1979: 527). Nähtavasti kippusid „Valikuvõimaluse“ puhul seda lisaks tavalugejatele unustama ka teoreetikud-kriitikud ise. Seda on hiljem märganud Tontõ, kes Mihkelsoni jõuliselt negatiivse retsensiooni üle imestades pakub seletusena välja: „[---] lõppotsuse tegi ikkagi pettunud lugeja, kellele kriitik oli püüdlukult, aga tulemusteta romaani olemust selgitanud“ (Tontõ 2003: 589).

Hakates „Valikuvõimalust” nägema ennekõike didaktilise motivatsiooniga teosena, mis nõnda vastandub vähe kvaliteetsetele, madala lennuga argielupildistustele, on ühtlasi kergem ja loomulikum järeldada, et teos kuulub kõrg- või vähemasti „päris” kirjanduse hulka. Rein Veidemann süüdistab rünnakus olmekirjanduse vastu autoreid just nimelt eesmärgituses ja väheses ambitsioonikuses: „[---] liiga vähe on neis teostes üldistust, vaimsust, moraali [---], liiga vähe seda, mis meie hajaliioletut liidaks, meis tervikut kujundaks, lohutaks, inimeses-taks” (Veidemann 1980: 134). „Valikuvõimaluses” on üldistust ja moraali küllaga, isegi kui pole päris selge, mille teenistusse need rakenduvad. Sellest tulebki juttu järgmises alaosas.

3. Hinnangute settimine: feministlik manifest(?)

Mihkel Mutil võis olla õigus, kui ta pidas „Valikuvõimalust” teoseks, mis veel kauaks meelde jääb. „Eesti kirjanduse ajaloo” V köites, kus Aimée Beekmanist räägitakse, on „Valikuvõimalusele” pühendatud autori teistest teostest küll pigem vähem ruumi; süžee ärritavamad nüansid jäetakse taktitundeliselt kirjeldamata ja rõhutatakse eeskätt teose „eesku-julikku järjekindlust” mudelromaanina (Tonts 1991: 564–565). Seevastu hilisemas „Eesti kirjandusloos” on „Valikuvõimalus” Beekmani teostest enim fookuses, kuigi kirjanik ise on kaanonist välja libisenud, mistõttu teosele jääb vaid paar lauset. Seekord tuuakse juba esile, et romaan kuulub sotsioloogilisse suunda ja esindab osalt feministlikku diskursust (Epner 2001: 576).

Ka hilisemad juhusliku iseloomuga mainimised tunduvad olevat positiivsed, sealjuures seotud samuti feminismidiskursuse ja teiste n-ö naisteraamatutega. Aili Paju „Merkuuri tütre” uustrüki ilmumist 2005. aastal tähistab artikkel, mille juhatab sisse just nimelt nende kahe raamatu kõrvutamine. „Valikuvõimalust” nimetatakse austavalt manifestiks, kindaheitmiseks tollase eesti naise võimalikele valikutele; räägitakse „raamatu haritud, ilusast, targast ja tarmukast peategelasest” (Holvandus 2006). Kätlin Kaldmaa on avaldanud tutvustava artikli, kus tituleerib „Valikuvõimaluse” eesti kirjanduse kõige naisemeelsemaks romaaniks ja hõiskab kirglikult: „[---] enda juurde ma jään ja peategelase valiku kiidan kõigil häälel heaks” (Kaldmaa 2006). (Siinkohal tasub kontrasti mõttes osutada, et omal ajal nimetati Reginat ka ürgnaiselikkuse vastandiks, nt Raadla 1979: 39.)

Peategelast mõistab pigem positiivses mõttes tugeva, sihikindla naisena ka Kaljo Kiisa 1990. aasta film „Regina”. Näiteks ühe Regina linnaskäigu ajal sattub ta Tallinna Raekoja platsil miitingu keskele, kus kutsutakse eesti naisi üles ühinema seltsidesse, et lahendada üheskoos muresid, mis üksinda võivad käia üle jõu. Üks demonstrant kannab silti kirjaga „Sünnitus inimväärseks!”. Kui miitingupidaja ärgitab võitlema „eesti naise, lapse ja pere tervise ja tugevuse eest”, lubab see arvata, et sellise eesmärgi võib üle kanda ka Reginale ja tema teguviisile. Väga silmatorkavalt on mehed sellest loetelust kõrvale jäetud. Ühtlasi toimub üks filmi viimaseid stseene suvise rannapeo taustal, kus peetakse missivõistlust.

Kujukalt vastandatakse kaadri esiplaanil vees kakerdavad ja püherdavad totakad joodikud, sealhulgas Ants Pampel, ning tagaplaanil seisvad sirged ja siredad näitsikud: allakäinud, kasutud mehed ning elujõulised, terved ja kaunid naised. Eks nii miitingud kui ka missivõistlused ole oma aja, kaheksakümnendate lõpu märk, mida võis olla lihtsalt põnev ja uuendusmeelne filmi hõlmata; ometigi rakenduvad mõlemad siin sümboleina just nimelt naisküsümise vankri ette.

Kuna filmi stsenaristideks olid filmioperaatori haridusega Aimée Beekman ise ja tema kirjanikust abikaasa Vladimir Beekman, võiks arvata, et film seisab algupärandile küllalt lähedal või vähemalt on kooskõlas raamatu autori tahtega. Teisalt on naisküsümise rõhutamiseks kasutatud selliseid võtteid, mis ei pruugi sugugi olla stsenaariumisse sisse kirjutatud. Näiteks filmi viimane kaader, mis näitab rõõmsat naeratust peategelase näol, on midagi risti vastupidist raamatu-Reginale, kes kõssi tõmbudes ja pilku maha lüües postkontorist tänavale tõttab. Tekib küsimus, kas „Valikuvõimaluse“ pidamine feministlikuks manifestiks on ikka õigustatud.

Küsitavad on tegelikult koguni kaks eeldust: esiteks see, et Regina on emantsipeerunud naine, ning teiseks see, et ta on positiivne tegelane. Nagu on selgunud, pidas valdav osa eesti kriitikast teda tõesti emantsipeerunud naiseks. Mihkelson (1978) osutas siinjuures küll teatavale vastuolule: „Reginale ja tema tutvusringkonnale on patriarhaalsusel põhinev norm elu sisukust toonitav väärtusmõõt.” Täpsemini sõnastas paradoksi aga naisküsümises asjatundlikum saksa arvustus. Renate Rauch märgib: „Siin pööratakse ümber käibiv emantsipatsioonimudel (naine murrab end lahti perekonna köidikutest, et ennast leida): üldise ettekujutuse järgi emantsipeerunuks peetud naine tahab perekonda, et oma elule rohkem sisu anda” (Rauch 1983). Samamoodi on eraldi arutlusteema, kuivõrd ja mis laadi feminismitaoliste ühildatavad Kiisa filmi naisseelid ja trikoovoorud. Nüüd, pärast teose uustrukki Eestis, osutab Mihkel Kunnus: „Beekman ei suuda pakkuda alternatiivi hierarhilisele peremudelile, ta lihtsalt teeb võrrandis väikse ja mugava asenduse ning paigutab Regina sellele kohale, kus traditsiooniliselt on olnud kodu-patriarh, ning kirjeldab tulemust idüllilisena” (Kunnus 2010). Kui varasem eesti vastuvõtt pidas (emantsipeerunud) Reginat igal juhul enamasti läbinisti negatiivseks tegelaseks, olgu teda püütud kujutada siis ükskõik kas realistlikult või groteskselt, siis harv erand oli Enn Vetemaa hinnang Reginale kui vabale ja iseseisvale naisele, ilma et sinna lisandunuks ükski halvustav epiteet (Vetemaa 1978). Regina potentsiaalsele tõsiseltvõetavusele vihjasid tegelikult veel ka Andres Langemets ja Mihkel Mutt. Mõlemad pakkusid välja võrdluse Dostojevski „Kuritöö ja karistuse” Rodion Romanovitš Raskolnikoviga, Langemets aga lükkas selle mõtte kohe tagasi (Langemets 1978: 749); Mutt löplik iseloomustus „väike naisraskolnikov” kõlab jällegi sõna otseses mõttes pisendavalt (Mutt 1980: 272). Nüüd, mõnikümmend aastat hiljem, toob muutunud kontekstist lähtuvalt Raskolnikovi mängu ka Kunnus, kuigi ta ise selle hinnanguga nõus ei ole. Tõesti, nüüd on Reginast saanud positiivne kangelane. On see aga õigustatud?

Teosest enesest ei anna tegelikult hästi välja lugeda ei lõplikku jah- ega ei-vastust. Nii nagu „Valikuvõimaluse” suhe emantsipatsiooni diskursusega on ambivalentne, ei ole üheselt määratletav ka teose eetilis-ideoloogiline lähtepunkt. Ühelt poolt tundub õige ja asjakohane groteskse lugemismudeli kaitsjate rõhutus, et Regina on kavatsetud eriliselt negatiivse tege- lasena (vt eespool: Bassel, Eelmäe, Tonts jt). Samas hakkavad ennastõigustavad põhjendus- käigud, milleks talle ohtralt leheküljeruumi on antud, lõpuks mõju avaldama ega eristugi enam nii selgelt autori häälest. Sellega, et autori/jutustaja vaatevinkel seguneb peategelase omaga, olid õieti hädas juba mitmed esimese laine arvustajad: „Üldse on autorisuhe ebamää- rane, kui mitte Regina vaadetega kattuv” (Mihkelson 1978); „Autoripoolset suhtumist Regina afääri on teosest raske välja lugeda” (Ruutsoo 1978: 2086); „A. Beekmani autorisuhe jääb kohati ebamääraseks, kippudes kattuma teravalt karikeeritud tegelaskujude elutunnetusega” (Eelmäe 1979: 17). Hiljem leiutab Tonts poeetilise väljenduse: „Regina ja autori ühisoman- disse kuuluvad kommentaarid” (Tonts 2003: 589).

Tähelepanekud on õigustatud. Enamasti hägustavad saateteksti ja peategelase mõtete piirid: ei ole aru saada, kas mõni tõdemus peab endast kujutama siirdkõnet või jutustaja kommentaari, kuna ka selgesti siirdkõnena äratuntavad tekstiosad on jutustajatekstiga samas stiiliregistris. Teinekord pannakse naabrinaisele Gertale suhu üldistused kaasaegse ühiskonna kohta, millega äravahetamiseni sarnaseid tõdesid on siiani väljendanud Regina ise, kes seekord aga naabrinaise juttu kulunuks põlastab. Loomulikult ei ole autor kohustatud ei enese ega oma jutustaja või tegelaste seisukohti üheselt sõnastama. Ent taas James Phelanile toetudes: „Ilukirjandust lugedes oodatakse vaikimisi, et autor võtaks kujutatud sündmuste ja tegelaste suhtes mingisuguse eetilise seisukoha ning juhiks ka meid sellesama seisukoha suunas, ükskõik kas eksplitsiitselt või implitsiitselt, varjamisi või jõuliselt” (Phelan 2007: 53). Sellisest teguviisist hälbimine toob autori jaoks kaasa teatavaid riske: kui ta jätab niisuguse juhatuse pakkumata, võib publik otsustada, et tegu on „autorivastutusest loobumisega”, ja koguni leida, et terve „narratiivse projekti keskmes on suur auk” (samas, 54). Seegi mehha- nism hakkas nähtavasti „Valikuvõimaluse” esmase vastuvõtu juures tööle.

Samas hoiatab Phelan, et niisugune juhatuse ei tohiks muutuda liiga domineerivaks: „Autorid, kes oma võimuga uhkeldavad või muutuvad publiku suhtes agressiivseks, riskivad publikust võõrandumise või koguni selle kaotamisega” (samas). Sellele aspektile on Beekmani „Valikuvõimaluse” puhul tähelepanu pööranud saksa arvustus – nähtavasti oli olukorras, kus teema lugejaid ei šokeerinud, mahti põhjalikumalt lahata ka stiilipuudujääke. Arvustajat Tage Sommerfeldi häirivad just nimelt õpetajalik, üleolev jutustamismaneer, kulunud käibetõed ja kaheldava väärtusega metafoorid; ta leiab, et „igamehefilosoofiaga” (*Jedermanns-Philosophie*) ei saa läheneda nii olulistele probleemidele, nagu teos neid tõstatab (Sommerfeld 1983). Nii paistab, et paradoksaalsel kombel on „Valikuvõimaluse” puhul eksitud korraga koguni mõle- mas suunas. Ühelt poolt hakkavad koormama vastuvaidlemist mittedesallival toonil esitatud

üldistused ja moraliseeriv hoiak, teiselt poolt jääb sõnum ikkagi ähmaseks. Oma roll vastu võtuhäiretes ja segaduses autoripositsiooniga on tõenäoliselt mängida ka teose avatud lõpul: viimased read jätvavad Regina küll äärmiselt rusutud meeleollu, ent plaanitud avalik skandaal, mida võiks käsitleda autori karistusena ebaseadlikule peategelasele, teda siiski ei taba. Nagu juba kirjeldatud, lahendataksegi filmi lõpp hoopis teises toonis – ka see on võimalik, ilma alustekstiga otseselt vastuollu minemata.

Seda, et Beekmani „Valikuvõimalust“ on võimalik lugeda väga erinevate mudelite järgi, on venekeelses kriitikas kirjeldanud Jelena Skulskaja. Ta toob oma väga tähelepanelikus arvustuses järjest välja, kuidas raamatut võib lugeda kui lugu inimroboti külmast, linlikust pragmatismist; kui üksilduse tragöödiat; kui farssi labasusest ja künismist; kui saagat enese ohverdamisest tuleviku nimel (Skulskaja 1983). Kõik need mudelid lähtuvad erinevatest eetilistest hinnangutest peategelase käitumisele. Ent Skulskaja tundub olevat ainus kriitik, kes näeb seda meeldiva mitmekihilisusena: kõiki teisi paistavad vastakuti minevad tõlgendusvõimalused häirivat.

Autoripositsiooniga seonduvalt on Phelan pakkunud välja veel järgmise olulise mõtte: kui autor veeretab vastutuse eetiliste otsustuste (või järelduse, et selgeid otsustusi teha ei ole võimalik) eest publiku õlule, muutuvad oluliseks kunstilised vahendid, mille abil ta tegelasi ja tegevusi kujutab (Phelan 2007: 54). Lugeja on nüüd lihtsalt sunnitud kõike jälgima suurema hoolega, lootes ehk kuskilt leida veel mõnd vihjet, mis lubaks aimata autori seisukohta. Niisiis saab vorm suurema kaalu. Võib arvata, et „Valikuvõimaluse“ puhul sattub luubi alla ka pisut problemaatiline keel. Beekmani tekst koosneb tugevasti laetud sõnadest ja väljenditest, neutraalset leiab siin vähe. Need laengud on aga sageli erinevad; kontrastina mõjuvad näiteks reipalt publitsistlik ja arhailis-rahvapärane, ajutine lüüriline register (väljendid nagu „hingeline diskomfort“, „kõverad mõtted johtusid“ või ka lihtsalt „vahva isik“). Kui mõnikord tundub, nagu ironiseeritaks ühe või teise keeletasandi üle, kasutatakse samasugust keelt (näiteks fraase nagu „tänapäeva inimesed“ ja „sotsiaalne tagapõhi“) teisel täiesti tõsimeeli, nii et üks kasutus hakkab teist segama. Kuigi vahetult kaasaegsel, hoolega teose sisu lahkaval kriitikal ei olnud mahti vormiküsimustele, sealhulgas keelele, suurt tähelepanu pöörata, võib oletada, et niisugune hüplik stilistika mõjutas lugemiskogemust, ajades meelegeitlikult autoripositsiooni jahtiva lugeja üksnes veel enam segadusse.

Niisiis võib Aimée Beekmani „Valikuvõimaluse“ tormilise vastuvõtu esmapõhjuseks näha lihtsalt intrigeerivat, koguni häirivat teemapüstitust, mis sundis publikut hindama madalalt ka teose kunstilist kvaliteeti. Seda argimõistuslikku osutust aitab rafineerida ja täpsustada James Phelani väide, et ilukirjandusteosele antavate eetiliste ja esteetiliste hinnangute vastasmõju on täiesti loomulik, koguni vältimatu. Kuigi ideaalis lähtutaks sealjuures üksnes teosesisesest eetikast, avaldavad praktikas oma mõju ka retseptiooniajalooline situatsioon

ja kaasaegsed, ümberringi kehtivad väärtushinnangud, nagu näitab teose erinev retseptisioon omaaegses Eestis ja Saksamaal ning 21. sajandi Eestis. Tekkivat muljet võivad aga muuta virvendused kirjanduspildis, nagu käesoleval puhul juhtus siis, kui teos projitseerus uuele olmekirjanduslikule taustale. Vastuvõtu dünaamika kõikumist võimendava faktorina võib „Valikuvõimaluse” puhul näha ka ebaselget autoripositsiooni, mille ähmasust kriipsutab veelgi alla teose eklektiline stilistika. Esialgul sunnib see peategelase suhtes negatiivselt meelestatud publikut kahtlustama, et autor vahest soosib liiga soojalt enese kirjeldatud teguviisi. Uue konteksti, olmeraamatute tekkimine toob selgemini välja teosesse kätketud hukkamõistu Regina plaani suhtes. Mõnikümmend aastat hiljem on aga ühiskondlik pilt sedavõrd muutunud, et see hukkamõist jääb taas tähelepanuta ning nüüd juba peategelasele empaatiliselt kaasa elav publik kipub raamatut esitama kui feministlikku manifesti, mida see aga vähemasti ühemõtteliselt kindlasti ei ole.

Kirjandus

Bassel, Naftoli 1979a. Meie nüüdiskirjandus ning teadus- ja tehnikarevolutsioon. – Rahva Hääl, 12. det.

Bassel 1979b = Нафтолий Бассель, Возможность выбора. – Таллин, No. 3, lk 119–121.

Elmäe, August 1979. Märkmikuleht. – Noorus, nr. 3, lk 17.

Epner, Luule 2001. Mitmesugune proosa. Raugevas rütmis (1970. aastad). – Epp Annus, Luule Epner, Ants Järv, Sirje Olesk, Ele Süvalep, Mart Velsker, Eesti kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri, lk 560–582.

Feierabend, Evelin 1984. Selbst ist die Frau. – Wochenpost (Berlin), nr 3.

Felden, Dietmar 1983. Reginas Alternative. – Neuer Tag (Frankfurt/Oder), 12. aug.

Grünthal, Ivar 1981. Aimée Beekman. Valikuvõimalus. – Mana, nr 49, lk 80.

Hellat, Henn-Kaarel 1979. Kas kirjaniketa kirjanduse poole? – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 523–529.

Hellerma, Kärt 1981. Naiste maailma muutumised. – Noorus, nr 6, lk 20–22.

Holvandus, Juune 2006. Maris Parker – naine kui tulejutt. – Eesti Päevaleht, 3. juuni.

Jögi, Mall 1979. Naisteraamatu küsimärgid. – Looming, nr 7, lk 1029–1030.

Kaldmaa, Kätlin 2006. Hüpake tundmatusse ja kartke, kui tahate. – Eesti Päevaleht, 22. sept.

Kopso, Ilmar 1980. Ehitusmured. – Looming, nr 11, lk 1640–1642.

Kruus, Oskar 1979. 1978. aasta eesti nõukogude romaan II. – Õhtuleht, 17. märts.

Kunnus, Mihkel 2010. Sarvedega peremudeleid ehk võrdõiglususe õnnetusi. – Sirp, 1. ja 9. aprill.

Kurg 1981 = Калле Кург, Не только о судьбе одинокой женщиной. – Таллин, No. 1, lk 74–78.

Kütt, Maris 1979. Üks võimalus paljudest. – Töörahva Elu, 13. märts.

Langemets, Andres 1978. Kuidas mõte hakkab inimeseks. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 749–751.

Lias, Pärt 1978. Kaasaegse romaani arenguvõimalustest. – Rahva Hääl, 13. juuni.

- Lias, Pärt** 1979. Proosakirjandus 1978. aastal. – Looming, nr 4, lk 551–556.
- Mihkelson, Ene** 1978. Valikuvõimalus valikuvabaduseta. – Sirp ja Vasar, 13. okt.
- Mikli, Marika** 1980. Ühe lahutuse lugu. – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 563–564.
- Mutt, Mihkel** 1980. Proosaimpressioone 1979. – Looming, nr 2, lk 269–288.
- Pariis, Tiiu** 1981. Konfliktid Aimée Beekmani romaanides. Diplomitöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti kirjanduse õppetoolis.
- Phelan, James** 1987. Character, Progression, and the Mimetic-Didactic Distinction. – Modern Philology, Vol. 84, No. 3, lk 282–299 – <http://www.jstor.org/stable/437204> (12.02.2011).
- Phelan, James** 2007. Experiencing Fiction : Judgments, Progressions, and the Rhetorical Theory of Narrative. Columbus: Ohio State University Press.
- Raadla, Aime** 1979. Naiskujudest Aimée Beekmani loomingus. Diplomitöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti kirjanduse õppetoolis.
- Rauch, Renate** 1983. Frauen ohne Männer. – Sonntag (Berlin), 4. dets.
- Reinold, Mall** 1980. Naine vabal ajal ja emantsipatsiooni ajal. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 302–304.
- Rimmel, Rudolf** 1978. Mitte ainult kirjandus. – Noorte Hääli, 10. dets.
- Ruutsoo, Rein** 1978. Vabadus – see on valitud paratamatus. – Looming, nr 12, lk 2084–2086.
- Skulskaja** 1983 = Елена Скульская, Как потерять себя? – Советская Эстония, 12. veebr.
- Sommerfeld, Tage** 1983. Auf den Irrwegen der Liebe. – Junge Welt (Berlin), 26. juuli.
- Statistik** 1978. Aga keda siis armastada? – Ühistöö, 18. nov.
- Tonts, Ülo** 1991. Kirjandus Eestis 1950–1980-ndail aastail. Aimée Beekman – Eesti kirjanduse ajalugu. Viies köites. 5. köide, 2. raamat, Toim M. Kalda. Tallinn: Eesti Raamat, lk 560–569.
- Tonts, Ülo** 2003. Hoiatuskirjanik Aimée Beekman – realismi ja modernismi vahel. – Looming, nr 4, lk 586–593.
- Veidemann, Rein** 1980. Olmekirjanduse olemusest, tähendusest ja toimest. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 129–134.
- Veiper, Ene** 1980. Veel üks naisteromaan. – Looming, nr 4, lk 580–582.
- Vetemaa, Enn** 1978. Igivana küsimus uuest. – Sirp ja Vasar, 1. dets.

Arhiiviallikad

- Ross, Johanna** 2009. Intervjuu Aimée Beekmaniga 28. septembril 2009. – EKLA, reg 2009/176.

Johanna Ross – Tartu Ülikooli eesti kirjanduse doktorant. Ta töötab Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis assistendina ja on noorte kirjandusajakirja Värskes Rõhk proosatoimetaja. Tema huvialadeks on naisproosa ja nõukogudeaegne kirjandussituatsioon.

E-post: johanna@kirmus.ee

Option to Choose by Aimée Beekman: On the dynamics of the reception of an unconventional novel

S u m m a r y

Valikuvõimalus (Option to Choose) is a 1978 novel by the prolific Estonian writer Aimée Beekman. The novel tells the story of Regina, a schoolteacher approaching her thirtieth birthday who feels the need to start a family. Not able to find a suitable husband, she marries the village drunkard but, to ensure her children will be healthy, she decides to procreate with other men, alpha-males with clean medical records. This article tries to map the tumultuous dynamics of the reception of the novel and to explain it in terms of the rhetorical ethics developed by James Phelan.

The first part of the article, “A story of a freakish unwoman”, describes the first wave of reception. Reviewers were almost unanimously hostile and the novel was declared a failure. This can be explained by the unavoidable intertwining of the ethical and aesthetic aspects of any given literary work. Largely due to the social conventions in Estonia in the 1970s, the scheming protagonist was considered cold and almost inhuman. Thus the outraged reviewers were more inclined to judge the entire book negatively. This is contrasted by the more open-minded German reception (the translation was published in 1983), where Regina was often described as a pleasant and adventurous young woman.

The second part of the article, “A model novel full of spirit”, describes a change in the reception. At the end of the decade, a boom in “everyday novels” emerged in Estonia. Due to thematic similarities, *Option to Choose* was often compared to them: many of these books featured young women who faced problems with weak, uneducated men, often alcoholics, and tried different strategies to deal with the situation. However, the everyday novels were generally considered simplistic and vulgar. Against that background, the model-like, conceptual nature of *Option to Choose* became evident and appreciated. Using Phelan’s terms, the novel was now rightly perceived as a didactic rather than mimetic piece of work; the contrast highlighted the different – and strong – ethical implications. The new basis of comparison worked in favour of the book.

The third part, “A feminist manifesto (?)”, describes how Beekman’s novel has lately been included in textbooks and literary histories. In a way, the understanding of the book has now been turned upside down: the feminist or emancipatory aspect is highlighted and glorified. However, this is a problematic notion since it is doubtful whether Regina is either an emancipated woman or a positive character. The novel’s relation to the emancipation discourse is complicated and ambivalent; the (implied) author’s ethical stance is difficult to pin down. According to Phelan, this is a big risk for the author: the reader expects to be able to detect an authorial position; otherwise, the message will be unclear and the work might be considered a failure. At the same time, the author shouldn’t be too judgemental or pedagogical because this, too, will discourage readers. Paradoxically, from the perspective of the current reader, Beekman seems to have made both mistakes at the same time: her style is moralistic, but the moral itself is unclear.

The story of *Option to Choose* and its reception thus vividly illustrate the interaction of ethics and aesthetics in the reception of a literary work. Different social and literary situations produce fundamentally different readings and also fundamentally different opinions on the quality of a book. An unclear authorial stance only enhances the variety of differences.

Johanna Ross – is a doctoral student at the University of Tartu. She works as an assistant at the Cultural History Archives of the Estonian Literary Museum and is the prose editor at the youth literary magazine *Värske Rõhk*. Her main fields of interest are women's prose and the literary situation during the Soviet time. E-mail: johanna@kirmus.ee